

PEREGRY NACJE MIĘDZY KULTUROWE

KSIEGA JUBILEUSZOWA
DEDYKOWANA
PROF. TADEUSZOWI
PALECZNEMU

PEREGRYNACJE
MIĘDZYKULTUROWE

PEREGRYNACJE MIĘDZYKULTUROWE

Pod redakcją

Magdaleny Banaszkiewicz,
Moniki Banaś,
Franciszka Czecha,
Anny Dudy i Karoliny Golemo

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

Kraków 2025

Magdalena Banaszkiewicz

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0002-4020-6308>

 m.banaszkiewicz@uj.edu.pl

Monika Banaś

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0002-6542-4053>

 monika.banas@uj.edu.pl

Franciszek Czech

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0001-9499-4007>

 franciszek.czech@uj.edu.pl

Anna Duda

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0002-9902-7929>

 ania.duda@uj.edu.pl

Karolina Golemo

Uniwersytet Jagielloński, Kraków

 <https://orcid.org/0000-0001-5728-9587>

 karolina.golemo@uj.edu.pl

© Copyright by Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ,
individual authors and Księgarnia Akademicka, 2025

Recenzent

dr hab. Urszula Kusio prof. UMCS

Opracowanie redakcyjne

Agnieszka Sabak

Projekt okładki

Marta Jaszczyk

ISBN 978-83-8368-299-0 (druk)

ISBN 978-83-8368-300-3 (PDF)

<https://doi.org/10.12797/9788383683003>

Na okładce wykorzystano projekt Profesora Tadeusza Palecznego, fot. dr Anna Duda

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych i Politycznych
Uniwersytetu Jagiellońskiego

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

<https://akademicka.pl>

Spis treści

OD PRZYJACIÓŁ, UCZNIÓW I WSPÓŁPRACOWNIKÓW	9
---	---

I. EKSPLORACJE KONCEPCYJNE

ANDRZEJ PORĘBSKI

Z SOCJOLOGIĄ NA TY... CZYLI JAK KRÓLOWA NAUK POTRAFI WIĄZAĆ LUDZKIE ŻYCIORYSY	15
--	----

LESZEK KORPOROWICZ

ANIMOWANIE TEORII.....	23
------------------------	----

BOGDAN SZLACHTA

KILKA UWAG HISTORYKA MYŚLI POLITYCZNEJ O POTRZEBIE BADANIA NAPIĘĆ MIĘDZY TYM, CO UNIWERSALNE, I TYM, CO PARTYKULARNE (TAKŻE NARODOWE).....	37
--	----

SYLWIA JASKUŁA-KORPOROWICZ

EWOLUCJA RELACJI MIĘDZYKULTUROWYCH W ERZE TRANSFORMACJI TECHNOLOGICZNYCH.....	47
--	----

KINGA ORZEŁ-DEREŃ

PEDAGOGIKA DIALOGU JAKO ODPOWIEDŹ NA WYZWANIA WSPÓŁCZESNYCH RELACJI MIĘDZYKULTUROWYCH.....	71
---	----

MONIKA BANAŚ

O EMPATII W NAUCE WEDŁUG ANNY KINGSFORD	89
---	----

II. KU WIELOKULTUROWOŚCI

KATARZYNA WARMIŃSKA

TATARZY POLSCY – PAMIĘĆ, PRZESZŁOŚĆ I ETNICZNOŚĆ.....	103
---	-----

MAŁGORZATA KOŁACZEK, JOANNA TALEWICZ

ALE STRACH, KTÓRY BYŁ W TOBIE, PRZEPŁYWA DO DZIECI Z MLEKIEM MATKI – MILCZENIE I MIĘDZYPOKOLENIOWA TRAUMA ROMÓW I SINTI	121
--	-----

MAJA PRADELLE

- OBRAZ KULTURY I PROJEKT ASYMILACJI RDZENNEJ LUDNOŚCI CHILE
ZAPREZENTOWANE PRZEZ IGNACEGO DOMEYKĘ W KSIĄŻCE
PT. *ARAUKANIA I JEJ MIESZKAŃCY*149

WAWRZYNIEC KONARSKI

- POLAK O CELTACH, CZYLI UWAGI WŁASNE O DEMITOLOGIZACJI
WYBRANYCH CECH WIZERUNKOWYCH IRLANDII I IRLANDCZYKÓW161

FRANCISZEK CZECH

- RASA, ETNICZNOŚĆ I RELIGIA W FILIPIŃSKIM PROCESIE NARODOWO-
TWÓRCZYM179

III. PODRÓŻE PO TEKSTACH KULTURY**BARBARA WEŻGOWIEC**

- MIĘDZY MAPĄ I WYOBRAŹNIĄ – ANALIZA PORÓWNAWCZA ATLASU LĄDÓW
NIEBYŁYCH EDWARDA BROOKE’A – HITCHINGA I ATLASU WYSP
ODLEGŁYCH JUDITH SCHALANSKY 201

EWA BUJWID-KUREK

- KULTURA NARODOWA DETONATOREM NIENAWIŚCI? PRZEMYSŁENIA
INSPIROWANE LEKTURĄ ESEJÓW IVANA ČOLOVICIA 217

ELŻBIETA BINCZYCKA-GACEK

- STILL AIN’T NO BLACK IN THE UNION JACK? – AFRO-BRYTYJSKOŚĆ
W TWÓRCZOŚCI CZARNYCH AUTORÓW Z WIELKIEJ BRYTANII
NA PRZYKŁADZIE DOTTIE ABDULRAZAKA GURNAHA233

JAKUB KOŚCIÓŁEK

- ŻOŁNIERZE NA NIE SWOJEJ WOJNIE. LOSY AFRYKAŃSKICH UCZESTNIKÓW
WOJEN ŚWIATOWYCH WE FRANCJI I ICH OBRAZ W FILMIE *CAMP DE
THIAROYE* 247

PIOTR KLETOWSKI

- CZY KILLER MOŻE BYĆ BUDDĄ? ANALIZA RELIGIJNYCH INSPIRACJI
KINA HONGKOŃSKIEGO NA PRZYKŁADZIE FILMU *PŁATNY MORDERCA
JOHNA WOO* 265

JADWIGA ROMANOWSKA

- TRANSKULTUROWE MOMENTY W PRAKTYCE TAŃCA FLAMENCO 281

IV. MIEJSCA PODRÓŻY**MAGDALENA BANASZKIEWICZ**

PODRÓŻ NIEOSWOJONA..... 293

ELŻBIETA WIĄCEK

RZYM – PODRÓŻ SŁUŻBOWA 303

ADAM ŻALIŃSKI

CZKAŁEM NA ZIMĘ. WŚRÓD POLAKÓW W KAZACHSTANIE..... 315

KAROLINA GOLEMO

LIZBONA. MIASTO MIĘDZYKULTUROWYCH PRZEPŁYWÓW.....335

ANNA DUDAYELLOWSTONE DUTTON RANCH W MRĄGOWIE. W OCZEKIWANIU
NA KOLEJNY SEZON 351**BOŻENA PĘKAŁA**

TAJEMNICE LIBERTY ISLAND. ROZMOWY Z WOLNOŚCIĄ 361

V. TERRA INCOGNITA**RENATA HOŁDA**KTO STRASZY W CHICAGO? O DUCHACH I KLASYCZNYCH LEGENDACH
MIEJSKICH.....373**PAWEŁ PLICHTA**„STULTORUM PLENA SUNT OMNIA” – STULTITIA SICUT CULTURAE
HEREDITATEM 391**JAROSŁAW ROKICKI**MIMETYCZNA REINTERPRETACJA KATASTROFY SMOLEŃSKIEJ –
REFLEKSJE METODOLOGICZNE 417**KAROLINA KOSYNA**

TOŻSAMOŚĆ WIRTUALNA A RELACJE MIĘDZYKULTUROWE..... 443

NATALIA OŻEGALSKA-ŁUKASIKSZTUCZNA INTELIGENCJA NA KULTUROWYM ROZDROŻU. W POSZUKIWANIU
RÓWNOWAGI MIĘDZY INNOWACJĄ A SPRAWIEDLIWOŚCIĄ
ALGORYTMICZNĄ 455

BIOGRAMY 471

EWA BUJWID–KUREK

Uniwersytet Jagielloński
Instytut Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych
ewa.bujwid-kurek@uj.edu.pl

KULTURA NARODOWA DETONATOREM NIENAWIŚCI? PRZEMYŚLENIA INSPIROWANE LEKTURĄ ESEJÓW IVANA ČOLOVICIA

*W dyskursie bałkańskich elit kulturze często nadaje się cechy praw-
dziwego bóstwa, któremu wszyscy oddają cześć, o które wszyscy
walczą w czasie pokoju, a jeszcze bardziej podczas wojny¹.*

WPROWADZENIE

Temat zainspirowany został lekturą esejów Ivana Čolovicia² z lat 1997–2004 zebranych w książce pod tytułem: *Bałkany – terror kultury. Wybór esejów*³. Temat

¹ I. Čolović, *Bałkany – terror kultury. Wybór esejów*, tłum. M. Petryńska, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2007, s. 6.

² Iovan Čolović to wybitny serbski intelektualista urodzony w Belgradzie w 1938 roku. Absolwent Wydziału Filologicznego Uniwersytetu w Belgradzie. Doktorat uzyskał z zakresu etnologii. Będąc przeciwny wojnie na obszarze Federacji Jugosłowiańskiej 1992 roku, założył Stowarzyszenie Niezależnych Intelektualistów „Belgradzki Krag”. Opublikował m.in.: *Književnost na groblju* (1983), *Divlja književnost* (1990), *Erotizam i književnost* (1990), *Bordel ratnika* (1993, 1994, 2000), *Politika simbolato* (1997). Więcej patrz: I. Čolović, *Bałkany – terror...*

³ *Ibidem*, s. 153.

kultury⁴, kultury narodowej jest obecny zarówno w piśmiennictwie literaturoznawczym, etnograficznym, kulturoznawczym, socjologicznym oraz politologicznym. W literaturze przedmiotu wiele już poświęcono miejsca namysłowi nad kulturą materialną i duchową, traktując ją jako immanentną cechę narodowo-twórczą każdego narodu. Kultura, będąc warunkiem *sine qua non* narodu w sensie etnicznym, semantycznie ma niemal w każdym przypadku zabarwienie neutralne, które wynika z obiektywizowania tej kategorii. Inaczej dzieje się wtedy, gdy kultura narodowa wykorzystywana jest jako instrument sprawowania władzy przez elity polityczne, w których zwyczaju jest nadmierna nadinterpretacja tego wszystkiego, czym cechuje się kultura danego narodu. Jeśli w tym celu wykorzystywane jest odpowiednio ostro profilowane instrumentarium (frazologia, metody, formy, sposoby), wówczas – najczęściej stając się detonatorem nienawiści – przybiera znaczenie pejoratywne. W takim znaczeniu kultura narodowa może się stać czymś niebezpiecznym, czego dowodzą liczne przykłady zaczerpnięte z historycznych i teraźniejszych realiów politycznych szczególnie państw południowo-wschodnich.

Za główny cel badawczy niniejszych rozważań przyjęto próbę odpowiedzi na pytanie: czy istotnie kultura narodowa może być detonatorem nienawiści? Zawsze tak jest czy tylko wtedy, kiedy wykorzystuje się ją w określonym celu politycznym? By można było odpowiedzieć na tak postawione pytania badawcze, najpierw zostaną zdefiniowane pojęcia: (1) kultura i kultura narodowa, w drugiej kolejności omówiona będzie (2) specyfika wykorzystywania kultury narodowej przez elity polityczne, w trzeciej kolejności podjęty zostanie wątek związany (3) z zagrożeniem posługiwania się retoryką zaczerpniętą z narodowej kultury „wojującej”. Rozważania zakończą konkluzje. Przemyślenia zamieszczone w niniejszym artykule powstały w głównej mierze w oparciu o lekturę esejów zamieszczonych w książce pt. *Balkany – terror kultury. Wybór esejów: W imię*

⁴ Patrz np.: A. Kłossowska, *Socjologia kultury*, PWN, Warszawa 1981; M. Czerwiński, *Kultura i jej badanie*, Ossolineum, Wrocław-Warszawa 1985; J. Kmita, *Kultura i poznanie*, PWN, Warszawa 1995; E. Nowicka, *Świat człowieka – świat kultury*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1991; R. Benedict, *Wzory kultury*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa 1999; C. Jenks, *Kultura*, tłum. W.J. Burszta, Zysk i S-ka, Poznań 1999; A.L. Kroeber, *Istota kultury*, tłum. P. Sztompka, PWN, Warszawa 1989; W. Tatarkiewicz, *Cywilizacja a kultura*, [w:] W. Tatarkiewicz, *Parerga*, PWN, Warszawa 1978; S. Czarnowski, *Dzieła*, t. 1: *Studia z historii kultury*, PWN, Warszawa 1956; *Culture and Identities*, eds. J.S. Petrović [et al.], Srpsko sociološko društvo, Niš 2020.

kultury⁵, Narodowe świętości i tolerancja⁶, Cud na Francuskiej 7⁷, Kapłani języka⁸, Naród i baśń⁹, Mit o duchowej przestrzeni, Narodowe świętości i tolerancja¹⁰, Przestrzeń duchowa w Internecie¹¹, Kultura, naród, terytorium¹², Dlaczego jesteśmy dumni z Bałkanów¹³, Być panem u siebie¹⁴.

Artykuł powstał przy wykorzystaniu metod badawczych właściwych dyscyplinie nauki o polityce i administracji, szczególnie przydatne okazały się metody: deskryptywna, studium przypadku i analiza treści.

KULTURA I KULTURA NARODOWA – USTALENIA DEFINICYJNE

Kultura to pojęcie należące do jednych z najbardziej powszechnych i wieloznacznych zarówno w naukach humanistycznych, jak i społecznych¹⁵, które ma niebywale rozbudowaną genealogię. Należąc do podstawowej siatki pojęciowej języka teoretycznego socjologii, ma status wyróżniający się na tle innych terminów *stricto* socjologicznych¹⁶. Kultura definiowana jest m.in. jako „materialna i umysłowa działalność społeczeństw oraz jej wytwory”¹⁷. To wyraz mający kilka znaczeń, najczęściej jednak pod pojęciem kultury rozumie się całokształt duchowego i materialnego dorobku ludzkości¹⁸. Pochodzi z języka łacińskiego, w którym *cultura* znaczy: „pole”, „rolnictwo”, „uprawa”¹⁹. Kulturę najczęściej utożsamia się ze schematem zachowań i typem myślenia konkretnych społeczeństw.

⁵ I. Čolović, *W imię kultury*, [w:] *Balkany – terror...*, s. 9-18.

⁶ Idem, *Narodowe świętości i tolerancja* [w:] *Balkany – terror...*, s. 19-26.

⁷ Idem, *Cud na Francuskiej 7*, [w:] *Balkany – terror...*, s. 27-32.

⁸ Idem, *Kapłani języka*, [w:] *Balkany – terror...*, s. 33-48.

⁹ Idem, *Naród i baśń*, [w:] *Balkany – terror...*, s. 49-60.

¹⁰ Idem, *Mit o duchowej przestrzeni. Narodowe świętości i tolerancja*, [w:] *Balkany – terror...*, s. 61-74.

¹¹ Idem, *Przestrzeń duchowa w internecie*, [w:] *Balkany – terror...*, s. 75-84.

¹² Idem, *Kultura, naród, terytorium*, [w:] *Balkany – terror...*, s. 85-128.

¹³ Idem, *Dlaczego jesteśmy dumni z Bałkanów*, [w:] *Balkany – terror...*, s. 129-136.

¹⁴ Idem, *Być Panem u siebie*, [w:] *Balkany – terror...*, s. 137-153.

¹⁵ E. Włodarczyk, *Kultura*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. 2, red. nauk. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2010, s. 950.

¹⁶ *Encyklopedia socjologii K-N*, red. H. Domański [et al.], Warszawa 1999, s. 106; por. też: M. Gołka, *Socjologia kultury*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 54 i 55.

¹⁷ *Słownik Języka Polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/Kulturze.html>, dostęp: 18.02.2025.

¹⁸ *Słownik wiedzy o kulturze*, red. K. Kubalska-Sulkiewicz [et al.], Arkady, Warszawa 2009, s. 315.

¹⁹ *Ibidem*, s. 314.

Wedle definicji polskiego ekonomisty Edwarda Taylora: „kultura jest to złożona całość, na którą składa się: wiedza, wierzenia, sztuka, moralność, prawa, obyczaje, jak też inne zdolności i nawyki nabyte przez ludzi jako członków społeczeństwa”²⁰. Natomiast kultura narodowa „w ujęciu socjologicznym każdorazowo definiowana jest w odniesieniu do działań ludzi, ludzkich podmiotów połączonych więzią socjetalnej i symbolicznej kultury”²¹. Kultura narodowa jest istotnym aspektem walencji narodowej, co dzieje się poprzez kształtowanie świadomości narodowej, a więc przez utrwalanie przekazów symbolicznych, takich jak przykładowo historiografia, literatura, sztuka itp., dzięki czemu naród uświadamia sobie i „uprawia” to, co jest dla niego cenne i wartościowe²². Zauważmy, iż kultura narodowa nie jest układem statycznym. Będąc „rezultatem twórczych i odbiorczych działań ludzi, odnosi się do wszelkich całości społeczno-kulturowych [...]. Aktywność nie jest, oczywiście, przeciwstawieniem kultury, tylko jej spełnieniem”²³, dlatego też jest układem dynamicznym. Uniwersum kultury narodowej często wiąże się z pojęciem ojczyzny, które wyposaża się treściami pochodzącymi zarówno z teorii doktrynalnych, prawnych i politycznych, jak i dzieł artystycznych. Warto zauważyć, iż kolebką myślenia dla wielu narodów był i nadal jest język, co potwierdza przykład interesujących nas państw poługosłowiańskich. W kontekście prowadzonych rozważań warto zauważyć, że kultura narodowa stanowi swoiste

[...] uniwersum wspólne dla pewnej zbiorowości, którego nie można poznać bez uwzględnienia przez członków tej zbiorowości. Kultura narodowa jest bowiem subiektywnie realizującym się zjawiskiem intersubiektywnym odniesionym do obiektywnych faktów: do syntagmy kultury i jej rdzenia, który stanowi kanon²⁴.

W refleksji nad kulturą narodową ważny jest wątek politologiczny mocno związany z postawionym pytaniem badawczym, namysłu nad zjawiskami narodowymi bowiem dokonuje się tu w kategoriach elit i nie-elit społecznych oraz w obrębie centrum i peryferii kultury. Jak zauważa kanadyjski politolog Hudson

²⁰ A. Kuper, *Kultura. Model antropologiczny*, tłum. I. Korbon, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 49.

²¹ A. Kłoskowska, *Socjologia kultury*, PWN, Warszawa 1983, por też: eadem, *Kultury narodowe u korzeni*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 35.

²² *Słownik wiedzy o kulturze...*, s. 315.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, s. 79.

Meadwell, wyodrębnienie elit jest charakterystyczne dla słabej ogólnej mobilizacji społecznej, natomiast w sytuacji silnej mobilizacji mas, stymulowanej m.in. przez hasła narodowe, taki podział nie ma większego znaczenia²⁵. W określeniu „kultura narodowa” często zwraca się uwagę na jej lingwistyczny aspekt uwypuklający „wzajemne «przyleganie», powiązanie różnych dziedzin składających się na kulturę narodową”²⁶. Zauważmy, że w sensie pojęciowym wspólny syndrom kultury tworzy naród, który wyraża swoją kulturę narodową, kształtując się jako zbiorowość narodowa. Tak więc kultura narodowa jest tu rozumiana jako cecha dystynktywna definiująca naród w sensie kulturowym (etnicznym). Nie jest intencją autorki rozstrzygnięcie sporu między zwolennikami definiowania narodu jako składnika natury a tymi, którzy uważają, że jest to składnik kultury, czyli między naturalistami (prymordalistami) a zwolennikami historycznych i kulturowych interpretacji narodu. Autorka nie zamierza wdawać się w spór, co jest ważniejsze dla ustalenia, czym jest naród – czy jest on wytworem nacjonalizmu (twór wyobraźni społecznej), czy wręcz przeciwnie, jest obiektywnym składnikiem ewolucji społecznej, niezależnym od ludzkiej woli, czego korelatem mogą być różne ideologie, systemy wartości, wyobrażenia, doktryny itp. Nie wchodzimy zatem w spór między konstruktywistami (instrumentalistami) a zwolennikami podejścia społeczno-ewolucyjnego²⁷. W celu próby odpowiedzi na główne pytanie badawcze najbardziej przydatna wydaje się jedna z definicji, wedle której „naród jest to grupa ludzi posiadających podobne poczucie tożsamości wspólnotowej i tradycji historycznej, dzielących ze sobą wiele elementów tej samej kultury, a znaczna część tej grupy zajmuje określony obszar geograficzny”²⁸.

Tak więc w dalszym ciągu rozważań kultura narodowa będzie rozumiana jako atrybut zbiorowości narodowej korelowany z definiowaniem narodu w ujęciu etnicznym.

²⁵ H. Meadwell, *Cultural and Instrumental Approach to Ethnic Nationalism*, „Ethnic and Racial Studies” 1989, no. 12 (3), *passim*, s. 82.

²⁶ *Encyklopedia socjologii...*, s. 107.

²⁷ *Ibidem*, s. 293.

²⁸ *Słownik polityki*, red. D. Robertson, tłum. M. Dera, Sic!, Warszawa 2009, s. 252.

SPECYFIKA WYKORZYSTYWANIA KULTURY NARODOWEJ PRZEZ ELITY POLITYCZNE

Pojęcie „kultura” szczególnie w państwach pojugosłowiańskich jest jednym z głównych uzasadnień etnicznego nacjonalizmu, który „mówi” i „działa” w imię kultury właśnie. Kultura służy tu za usprawiedliwienie „polityki narodowego egoizmu, narodowej dominacji, nietolerancji”²⁹, co więcej, „ideologowie wojowniczego etnicznego nacjonalizmu opierają się na etnocentrycznym modelu kultury, w którym jej oryginalne cechy i różnice wyolbrzymione są ponad wszelką miarę”³⁰. Za pomocą języka wyraża się tu odrębność i oryginalność, jak też niepowtarzalność kultury narodowej, która odgrywając rolę mesjanistyczną, jest najważniejsza, bo prawdziwsza i autentyczna. „Na przykład w Serbii istnieje dziś mit, który mówi, że tylko stara serbska kultura jest autentyczna, «bizantyjska», prawosławna, że ratuje Boga i człowieka od niebezpieczeństw, na jakie rzekomo są narażeni w innych kulturach”³¹. Wobec tak sformułowanej tezy nie pozostają jednak obojętni m.in. Chorwaci i Słowenci i odpowiadają, że to żadna inna, a tylko ich kultura narodowa, jako zakorzeniona w cywilizacji europejskiej i katolickiej, ma daleko większe zalety i znaczenie. Nie dziwi więc, że kultura narodowa konkretnego narodu konfrontowana z inną/innymi kulturami narodowymi poprzez jej nadmierne gloryfikowanie może stać się niebezpieczna. Jej agresywność wyraża się często w przepełnionym nienawistnymi frazami języku. W państwach pojugosłowiańskich przyjęto traktować język jako fundament, na którym buduje się tożsamość narodową, co stanowi jednocześnie cechę dominującą zarówno ich kultury narodowej, jak i – co warto podkreślić – politycznej³². Jak już zostało zauważone, jedną z cech związanych z kulturą narodową jest język, za którego pomocą politycy najczęściej „uprawiają” politykę,

²⁹ I. Čolović, *W imię kultury. Odwołania do kultury w polityce*, [w:] *Balkany – terror...*, s. 9.
³⁰ *Ibidem*, s. 10.

³¹ *Ibidem*, s. 11 i 12.

³² I. Čolović, *Kapłani języka. Naród, poezja i kult języka*, [w:] *Balkany – terror...*, s. 33. Na ten temat wiele pisali slawiści, m.in.: M. Dąbrowska-Partyka, *Gusle, knindže i civilno društvo. Retoryka serbskich tekstów o tematyce narodowej*, [w:] *Przemiany w świadomości i kulturze duchowej narodów jugosłowiańskich po 1991 roku*, red. E. Szczęśniak-Kajzar, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1999, s. 195-208; D. Gil, *Za krzyż święty i za wolność złotą – mistyczno-mitologiczny obraz dziejów narodu w oczach Serbów bośniackich*, [w:] *Przemiany w świadomości i kulturze duchowej...*, s. 209-224; patrz też: *Świętosławie a dzisiejsze oblicze kultury duchowej Serbów*, [w:] *Przemiany w świadomości i kulturze duchowej...*, s. 11-48.

pozwalający im – czasem przez długi czas – utrzymać się przy władzy. Zwykle jest to niestety retoryka nasyciona neologizmami mającymi swe źródło w ideologii „wojującego”, niebywale niebezpiecznego nacjonalizmu. W Serbii o świętościach narodowych mówi się często językiem religii, co nie tylko podkreśla ich wyjątkowe znaczenie, ale jest też atrakcyjnym środkiem starannie przemyślanej retoryki politycznej. W narracji politycznej lokuje się one w epicentrum zbiorowej komunikacji symbolicznej, język zaś staje się przedmiotem prawdziwego kultu narodowego, bo odgrywa „rolę fundamentu narodu, strażnika tożsamości narodowej”³³. Apoteozowanie, gloryfikowanie języka traktowanego jako swoista „świętość narodowa” służy również w państwach południowosłowiańskich legitymizacji panującego w nich systemu politycznego i dzieje się w imię dobra zorientowanego etnicznie narodu, którego istota wyraża się w kulturze, szczególnie zaś właśnie w języku³⁴. Sakralizacji poddane zostają artefakty, jak pomniki, mogiły, groby bohaterów narodowych, symbole narodowe, oraz znane tylko danej społeczności narodowej mity i jej folklor. Dowodem na to są serbskie monastery odgrywające dziś rolę narodowo-polityczną, a nie *stricto* sakralną. Serbski monaster „Hilandar”³⁵ to etyka i myśl o naszym istnieniu narodowym i jednostkowym³⁶. *Per analogiam* można podać przykład Kosowa, które często w narracji serbskich polityków nazywane jest serbską Jerozolimą³⁷. Znajdujące się na terytorium Kosowa monastery serbskie „są równie święte dla narodu, jak unarodowiony korpus poezji ludowej o bitwie na Kosowym Polu, kosowskich bohaterach i jak narodowy mit pomszczenia Kosowa czy kult dnia świętego Vida”³⁸. Podczas bitwy na Kosowym Polu w 1389 roku tylko język przetrwał „nic mu zrobić nie mogą ni ostrze, ni ołów”³⁹. Zwróciwszy uwagę na specyfikę wykorzystania kultury narodowej przez elity polityczne w interesujących nas państwach, można

³³ I. Čolović, *Narodowe świętości i tolerancja...*, s. 20. Patrz też: M. Dąbrowska-Patryka, *op. cit.*; D. Gil, *op. cit.*

³⁴ I. Čolović, *Kapłani języka...*, s. 33.

³⁵ Przykładem tego może być serbski monaster na górze Athos – Hilandar zbudowany przez Stefana Nemanję i jego syna Rastka (św. Sawę) pod koniec XII wieku. Jest to cel pielgrzymek religijno-patriotycznych Serbów, patrz np.: *The Hilandar Monastery*, <https://preservehilandar.org/hilandar-monastery/>, dostęp: 17.02.2025.

³⁶ P. Volk, „Polityka” z dnia 23.05.1988.

³⁷ S. Nowak, *Kosowo – mit i historia w konflikcie serbsko-albańskim*, [w:] *Przemiany w świadomości i kulturze duchowej...*, s. 87-102.

³⁸ I. Čolović, *Narodowe świętości i tolerancja...*, s. 24. Vida: 15 czerwca, w dniu św. Vida, 1389 r. wojska serbskie i bośniackie pod wodzą księcia Lazara poniosły klęskę.

³⁹ M. Bećković, *Služba*, Beograd 1990, s. 49, patrz też s. 43.

dostrzec, że prowadzą one swoją politykę za pomocą umiejętnie ukształtowanego języka, pełnego odwołań do sacrum, ale też np. do starannie dobranych przykładów z baśni, co jest cechą szczególną narracji „o polityce w mediach kontrolowanych przez reżim, oraz w bliskiej reżimowi literaturze i publicystyce naukowej”⁴⁰. Te odwołania funkcjonują w hasłach i sloganach, są wypisywane na sztandarach podczas antyreżimowych manifestacji. Należą dziś do publicznego dyskursu, lecz można je uznać za rodzaj komunikacji werbalnej typowej dla społeczeństw, w której dominuje struktura patriarchalna⁴¹. W latach 1991–1995 w okresie wojen toczonych na terytorium państw jugosłowiańskich w Serbii popularne się stało powiedzenie „tam, gdzie spoczywają kości naszych przodków, są nasze granice”⁴². Tak więc serbskie rozumienie zasięgu państwa jest tu o wiele szersze niż granice terytorium narodowego, państwo postrzega się także jako przestrzeń duchową narodu („wszystkie serbskie ziemie”). To przekonanie bardzo często determinowało politykę wielu państw bałkańskich w XIX i XX wieku, wyrażaną szczególnie w hasłach, których rdzeniem był „velikoizm” („wielkość”, „potęga”), np.: „Velika Croatia” („Wielka Chorwacja”) „Velika Srbija” („Wielka Serbia”) itp.⁴³ Obecnie też w licznych wypowiedziach polityków sprawujących władzę można znaleźć przykłady epatowania takimi hasłami świadczącymi o tendencjach hegemonistycznych w polityce poszczególnych państw. Mamy tu bowiem do czynienia z czymś niebywale niebezpiecznym w „uprawianiu polityki, z populizmem, polegającym na tym, że władzę zdobywa się i strzeże jej w imię etnicznie zorientowanego narodu, a duch tego narodu kryje się i wyraża w kulturze, szczególnie zaś w języku narodowym”⁴⁴. Tak więc język narodowy, stanowiąc element konstytutywny narodu, który jest immanentną cechą kultury narodowej, staje się niebezpieczny wtedy, gdy wykorzystuje się go do celów politycznych zarówno w polityce wewnętrznej, jak i w hegemonistycznych zakusach poszczególnych państw. Odwołując się w staraniach o odpowiednie kształtowanie postaw i zachowań społeczeństwa (czytaj: narodu) czy to do wydarzeń historycznych, czy też do narodowych świętości, najczęściej nie unika się brutalizacji języka, dzięki czemu udaje się uzyskać zamierzony efekt.

⁴⁰ I. Čolović, *Naród i baśń*, s. 51.

⁴¹ K. Roth, *Slike u glavama. Ogledi o narodnoj kulturi jugoistočne Evrope*, Beograd 2000, s. 51, *Biblioteka XX vek*, t. 113.

⁴² I. Čolović, *Być panem u siebie...*, s. 148.

⁴³ Na ten temat pisałam m.in. w: E. Bujwid-Kurek, *Mysł polityczna i państwowo-ustrojowa Svetozara Markovicia (1846–1875)*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000, s. 151–158.

⁴⁴ I. Čolović, *Kapłani języka...*, s. 33.

Jest to szczególnie niebezpieczne dla „uśpionych” jugosłowiańskich konfliktów narodowościowych.

ZAGROŻENIA ZWIĄZANE Z POSŁUGIWANIEM SIĘ RETORYKĄ ZACZERPNIĘTĄ Z NARODOWEJ KULTURY „WOJUJĄCEJ”

Narodowa kultura „wojująca” przepełniona jest dziś retoryką nacjonalizmu, który jako ruch społeczny⁴⁵ bardzo silnie doszedł współcześnie do głosu. Chcąc pozyskać akceptację dla swoich poglądów, politycy państw powstałych na terytorium byłej Jugosławii odwoływali się najczęściej i nadal się odwołują do kultury narodowej. Nie byłoby w tym może nic niepokojącego, gdyby nie fakt, że przeważnie jednak sięgają po środki z zakresu populistycznej socjotechniki, będące nie tylko narzędziami wzniecania narodowej nienawiści, lecz także sprzyjające jej eskalacji, co biorąc pod uwagę wojnę na Bałkanach w latach 1991–1995, nie napawa optymizmem. Również w obecnej narracji politycznej sięga się do najłatwiejszej chyba do wykorzystania „cienkiej paraideologii”, jaką jest populizm⁴⁶. W retoryce zaczerpniętej z narodowej kultury często mają miejsce odwołania do pomników narodowych „[...] pomniki jako symbole pewnego systemu wartości, jako niedająca się pominąć część porządku politycznego, jako znak państwa”⁴⁷, co tylko potwierdza, że każdy naród jest zakorzeniony w specyficznej tylko dla siebie i niepowtarzalnej kulturze, przez co staje się wyjątkowy. I znów przykładem mogą być Serbowie, których po zakończeniu wojny w Kosowie w 1999 roku stawia się w roli bohatera tragicznego. To im przypisał zasługi za jej rezultat Slobodan Milošević⁴⁸ i ogłosił ten naród bohaterem, siebie sytuując w roli polityka, który „podzielił los swego narodu”⁴⁹. Mowa więc o populistycznej baśni politycznej, w której najważniejszy jest podział ról. Za-uważmy, że decydowanie o tym zwłaszcza w systemach niedemokratycznych to jeden z istotnych filarów władzy. Obecnie populistyczne baśnie o wielkim Narodzie Serbskim wskazują analogie do czasów minionych i historii, opowiadając

⁴⁵ Więcej na ten temat patrz: J. Reykowski, *Populizm jako choroba demokracji*, „Nauka” 2023, nr 3, s. 7, <https://nauka-pan.pl/index.php/nauka/article/view/1037>, dostęp: 11.02.2025.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 8.

⁴⁷ D. Karahasan, *Sara i Serafina*, Galaxia Gutenberg, Zagreb 1999, s. 5; patrz też: I. Čolović, *Kapłani języka...*, s. 35.

⁴⁸ D. Janjić, *Ideologija. Politika. Nasilje. Kriza nacionalnog identiteta i etnički sukobi*, HESPERIAedu, Beograd 2009, s. 190–212.

⁴⁹ I. Čolović, *Naród i baśń...*, s. 53.

o wydarzeniach współczesnych. Często jednak dzieje się tak, że następuje połączenie teraźniejszości i przeszłości, w wyniku czego powstaje baśń o wydarzeniu lokowanym poza czasem, które nazywa się np. „odwieczną bitwą”, z jej głównym aktorem – narodem serbskim. Jeśli przyjąć za francuskim historykiem, eseistą i felietonistą Jacquesem Julliardem, że „Naród to deus ex machina nowo-czesnej polityki”⁵⁰, co dotyczy w równej mierze systemów demokratycznych, jak i niedemokratycznych, to szczególnie w tych drugich władza przedstawia się jako działająca w imieniu narodu i nawet wtedy, gdy kontestuje demokrację, twierdzi, że „czyni to w imieniu narodu”⁵¹. W tym to właśnie elity polityczne nie tylko w przeszłości, ale także i dzisiaj odnajdują usprawiedliwienie dla „uprawiania” polityki. Wykorzystując baśnie populistyczne w narracji politycznej, eksponuje się szczególnie ich głębokie zakorzenienie w tradycji i kulturze narodu. Warto zauważyć, że zwłaszcza „baśnie legitymizujące władzę mają nieporównywalnie większe znaczenie niż dokumenty, na mocy których władzę tę formalnie się uznaje i ustanawia, z konstytucją włącznie”⁵². W kontekście prowadzonych rozważań ważny jest okres wojen w latach 90. XX wieku na obszarze jugosłowiańskim, kiedy wszystkie walczące strony jako jeden z głównych powodów w konflikcie wskazywały obronę kultury (czytaj: kultury narodowej). Na przykład w niektórych serbskich mediach zdobycie Srebrenicy w lipcu 1995 roku przedstawiano jako przywrócenie w tym bośniackim miasteczku, gdzie większość stanowili muzułmanie, „osiągnięć cywilizacji, jako «przewietrzenie Srebrenicy»”⁵³. Przypomnijmy, że wymordowano tam wtedy ponad siedem tysięcy ludzi. W tym samym roku armia chorwacka, przeprowadzając operację pod kryptonimem „Burza” (Oluja), przejęła kontrolę nad częścią terytorium Chorwacji, które od początku wojny pozostawało w rękach sił zbrojnych „samo-zwańczej Republiki Serbskiej Krajiny, co niektóre chorwackie media wychwalały jako powrót kultury na tereny, które Serbowie «zamienili w chlew»”⁵⁴. W historii wojen prowadzonych w imię kultury, ze szczególnym wykorzystaniem

⁵⁰ J. Julliard, *Le Peuple*, [w:] *Les lieux de mémoire*, ed. P. Nora, t. 2, Paris 1997, s. 2359, patrz też I. Čolović, *Naród i baśń...*, s. 58.

⁵¹ J. Julliard, *op. cit.*, s. 2365; patrz też I. Čolović, *Naród i baśń...*, s. 59.

⁵² I. Čolović, *Naród i baśń...*, s. 59.

⁵³ Idem, *W imię kultury...*, s. 13. Na temat wydarzeń w Srebrenicy patrz np.: A.M. Kociemba, *Tragedia w Srebrenicy – analiza prasoznawcza i historiograficzna*, „Studia z Dziejów Polskiej Historiografii Wojskowej” 2019, t. 20, <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1274656>, dostęp: 17.02.2025.

⁵⁴ I. Čolović, *Polityka symboli...*, s. 51-60. Patrz też: idem, *W imię kultury...*, s. 14.

języka o odpowiedniej – „wojującej” – narracji, „model ten znany jest pod nazwą «ostateczne rozwiązanie»”⁵⁵. Można by wskazać wiele przykładów podobnych konfliktów, nie pozwala na to jednak ograniczona objętość artykułu.

KONKLUZJE

Za główny cel badawczy niniejszych rozważań przyjęto próbę odpowiedzi na ważne, jak się zdaje, pytanie: czy kultura narodowa może być detonatorem (materiałem wybuchowym) wywołującym nienawiść zarówno wewnątrz systemu politycznego, jak i między poszczególnymi narodami? Na kanwie lektury esejów jednego z wybitnych serbskich intelektualistów Ivana Čolovicia daje się wynioskować, iż bezsprzecznie kultura narodowa jest niestety swoistym detonatorem nienawiści, czego potwierdzeniem na terenie państw byłej Jugosławii jest nie tylko wojna w latach 90. ubiegłego stulecia, lecz także obecna sytuacja polityczna w tych państwach.

„Podstawą polityki jest tutaj utrzymanie systemu nakazów i zakazów, konsekracji i ekskomunik, walka z heretykami oraz innowiercami w kraju i za granicą. Ta polityka nie zna tolerancji dla tolerancji jako zasady demokratycznego modelu polityki opartej na dyskusji i kompromisie [...]”⁵⁶.

W opinii czeskiego politologa Karla Wolfganga Deutscha tkwiło przekonanie, że „kultury narodowe składają się z elementów-cegiełek, które u różnych narodów mogą się zmieniać i wymieniać w roli elementów podstawowych. Czasem takim głównym elementem jest język, czasem religia lub struktura więzi głównych czynników społecznej organizacji”⁵⁷.

W omawianych przykładach tymi „elementami-cegiełkami” wmontowanymi w kulturę narodową o najistotniejszym znaczeniu detonatora nienawiści narodowościowych jest język kuriozalnie zabarwiony „świętością”, który w państwach nas interesujących jest stawiany na piedestale „jako fundament tożsamości narodowej”⁵⁸. Jako cecha kultury narodowej, podobnie jak nacjonalizm, jest „to odrodzenie się atawistycznego kultu krwi i własnego terytorium”⁵⁹,

⁵⁵ Idem, *W imię kultury...*, s. 14.

⁵⁶ Idem, *Narodowe świętości i tolerancja...*, s. 24-25.

⁵⁷ A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni...*, s. 87.

⁵⁸ I. Čolović, *Kapłani języka...*, s. 33.

⁵⁹ E. Gellner, *Narody i nacjonalizm*, tłum. T. Hołówka, PIW, Warszawa 1991, s. 156.

na co zwraca uwagę brytyjski filozof, socjolog i antropolog społeczny Ernest Andre Gellner⁶⁰.

Konkludując, można stwierdzić, że kultura narodowa w przytoczonym tu rozumieniu, jako swoisty detonator nienawiści, stanowiła w przeszłości i niestety nadal stanowi niebezpieczeństwo wybuchania konfliktów narodowościowych, czego licznych przykładów dostarczają państwa jugosłowiańskie, a po 1991 roku pojugosłowiańskie. Racjonalnym środkiem zapobiegnięcia temu zagrożeniu mogłoby być przekonanie o tym, co podkreśla serbski ekonomista polityczny Dušan Pavlović, że warunkiem *sine qua non* dla każdego nowoczesnego narodu jest odnalezienie swej tożsamości narodowej w demokratycznej państwowo-prawnej organizacji: „Nowoczesny naród nie może szukać swej tożsamości wyłącznie we wspólnocie etniczno-kulturowej, bo jest to koncepcja prepolityczna. Nowoczesny naród musi znaleźć swoją tożsamość w państwie demokratycznym⁶¹. Jednak zważywszy na specyfikę narodów jugosłowiańskich, nie będzie to łatwe. Dopóki nie uświadomią sobie tego w pełni zarówno narody, jak i ich elity polityczne, kultura narodowa wciąż niestety będzie stanowiła niebezpieczny detonator nienawiści narodowościowej.

BIBLIOGRAFIA

- Bećković M., *Služba*, Srpska književna zadruga, Beograd 1990.
- Benedict R., *Wzory kultury*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa 1999.
- Bujwid-Kurek E., *Myśl polityczna i państwowo-ustrojowa Svetozara Markovicia (1846–1875)*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2000.
- Čolović I., *Baškany – terror kultury. Wybór esejów*, tłum. M. Petryńska, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2007.
- Čolović I., *Polityka symboli*, tłum. M. Petryńska, Universitas, Kraków 2001.
- Culture and Identities*, eds. J.S. Petrović, V.D. Milojević, E. Bujwid-Kurek, B.Č. Milošević-Šošo, Srpsko sociološko društvo, Beograd 2020.
- Czarnowski S., *Dzieła*, t. 1: *Studia z historii kultury*, PWN, Warszawa 1956.
- Czerwiński M., *Kultura i jej badanie*, Ossolineum, Wrocław 1985.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Dušan Pavlović odwołał się tu do niemieckiego filozofa Jürgena Habermasa: D. Pavlović, *Akteri i modeli. Ogledali o politici u Srbiji pod Miloševićem*, Samizdat B92, Beograd 2001, s. 32.

- Dąbrowska-Partyka M., *Gusle, knindže i civilno društvo. Retoryka serbskich tekstów o tematyce narodowej*, [w:] *Przemiany w świadomości i kulturze duchowej narodów jugosłowiańskich po 1991 roku*, red. E. Szczęśniak-Kajzar, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1999.
- Encyklopedia socjologii K-N*, red. H. Domański, A. Kojder, K. Kosełka i in., Oficyna Naukowa, Warszawa 1999.
- Gellner E., *Narody i nacjonalizm*, tłum. T. Hołówka, PIW, Warszawa 1991, *Biblioteka Myśli Współczesnej*.
- Gil D., *Za krzyż święty i za wolność złotą – mistyczno-mitologiczny obraz dziejów narodu w oczach Serbów bośniackich*, [w:] *Przemiany w świadomości i kulturze duchowej narodów Jugosławii po 1991 roku*, red. E. Szczęśniak-Kajzar, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1999.
- Golka M., *Socjologia kultury*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- Janjić D., *Ideologija. Politika. Nasilje. Kriza nacionalnog identiteta i etnički sukobi*, HESPERIAedu, Beograd 2009.
- Jenks C., *Kultura*, tłum. W.J. Burszta, Zysk i S-ka, Poznań 1999.
- Julliard J., *Le Peuple*, [w:] *Les lieux de mémoire*, ed. P. Nora, t. 2, Gallimard, Paris 1997.
- Karahasan D., *Sara i Serafina*, Galaxia Gutenberg, Zagreb 1999.
- Kłoskowska A., *Kultury narodowe u korzeni*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Kłoskowska A., *Socjologia kultury*, PWN, Warszawa 1981.
- Kmita J., *Kultura i poznanie*, PWN, Warszawa 1995.
- Kociemba A.M., *Tragedia w Srebrenicy – analiza prasoznawcza i historiograficzna*, „Studia z Dziejów Polskiej Historiografii Wojskowej” 2019, t. 20, <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/1274656>, dostęp: 17.02.2025.
- Kroeber A.L., *Istota kultury*, tłum. P. Sztompka, PWN, Warszawa 1989.
- Kuper A., *Kultura. Model antropologiczny*, tłum. I Korbon, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005.
- Meadwell H., *Cultural and Instrumental Approach to Ethnic Nationalism*, „Ethnic and Racial Studies” 1989, no. 12 (3), s. 309–328.
- Nowak S., *Kosowo – mit i historia w konflikcie serbsko-albańskim*, [w:] *Przemiany w świadomości i kulturze duchowej narodów jugosłowiańskich po 1991 roku*, red. E. Szczęśniak-Kajzar, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1999.

- Nowicka E., *Świat człowieka – świat kultury*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1991.
- Pavlović D., *Akteri i modeli. Ogledali o politici u Srbiji pod Miloševićem*, Samizdat B92, Beograd 2001.
- Reykowski J., *Populizm jako choroba demokracji*, „Nauka” 2003, nr 3, s. 7–19, DOI: 10.24425/nauka.2023.146053.
- Roth K., *Slike u glavama. Ogledi o narodnoj kulturi jugoistočne Evrope*, Beograd 2000, *Biblioteka XX vek*, t. 113.
- Słownik Języka Polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/slowniki/Kultura.html>, dostęp: 18.02.2025.
- Słownik polityki*, red. D. Robertson, tłum. M. Dera, Sic!, Warszawa 2009.
- Słownik wiedzy o kulturze*, red. K. Kubalska-Sulkiewicz, M. Dąbrowski, M. Jendryczko i in., Arkady, Warszawa 2009.
- Tatarkiewicz W., *Cywilizacja i kultura*, [w:] W. Tatarkiewicz, *Parerga*, PWN, Warszawa 1978, s. 74–92.
- The Hilandar Monastery* <https://preservehilandar.org/hilandar-monastery/>, dostęp: 17.02.2025.
- Volk P., „Polityka” z dnia 23.05.1988.
- Włodarczyk E., *Kultura*, [w:] *Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku*, t. 2, red. nauk. T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2010.

Abstract

NATIONAL CULTURE AS A DETONATOR OF HATE? THOUGHTS INSPIRED BY READING THE ESSAYS OF IVAN ČOLOVIĆ

The research aim of the article entitled: “National culture as a detonator of hate? Thoughts inspired by reading the essays of Ivan Čolović” was an attempt to answer the question of whether national culture can be a detonator – a kind of explosive material that provokes hate both within the political system and between individual nations. Based on the essays of one of the outstanding Serbian intellectuals, Ivan Čolić, one can conclude that, unfortunately, national culture is undoubtedly a kind of detonator of hate, which can be confirmed not only by the war in the 1990s with

the participation of post-Yugoslav countries, but also by the political situation still present in these countries.

Keywords: Culture, national culture, nation, language, post-Yugoslav states, post-Yugoslav countries

Dążenie do uchwycenia choćby drobnej cząstki prawdy o ludziach zanurzonych w nieustannie zmieniającej się, pełnej sprzeczności i niejednoznacznej kulturze współczesnego świata można uznać za motyw przewodni intelektualnych przedsięwzięć Profesora Tadeusza Palecznego. Nieprzypadkowo w wielu swoich pracach konsekwentnie powraca On do spuścizny Floriana Znanieckiego postulującego, by prowadząc badania, korzystać ze współczynnika humanistycznego, który pozwala uchwycić rzeczywistość kulturową z perspektywy zwykłych ludzi.

Tytułowe peregrynacje nie są tylko przemieszczaniem się z miejsca na miejsce. Pojęcie to ma znacznie głębszy sens i – nawet użyte poza kontekstem religijnym, gdzie odnosi się do uroczystego przenoszenia relikwii czy obiektów religijnych – konotuje doniosłość przemieszczania się jednostek, także między kulturami i wzorami myślenia. Pozwala postrzegać aktorów społecznych jako swoistych pielgrzymów, którzy, świadomi swoich celów, kroczą samodzielnie, lecz zarazem stanowią część całych przepełnionych symbolami dynamicznych wspólnot i przekraczają ich granice.

Z tych względów peregrynacje uczyniliśmy słowem-kluczem, wyznaczającym ramy dociekań zebranych w tomie, będącym formą wyrażenia wdzięczności Profesorowi Tadeuszowi Palecznemu za okazaną życzliwość oraz wszelkie inspiracje.

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

<https://akademicka.pl>

ISBN 978-83-8368-299-0

9 788383 682990